

לפי הסברה המובאת בספר הישר לר"ת (תשכה וכ"ה בשטמ"ק נדרים נז: מהרא"ם) שדבר שהיתרו לא בא ממילא אלא ע"י מעשה הפרשה, אינו נחשב 'דבר שיש לו מתירין'. וטעם זה אתי שפיר טפי להר"ן. ויש להעיר גם מדברי הר"ן בנדרים (מז:): שספק דרבנן בנדר לקולא, הגם שאפשר בהתרה על ידי חכם [ושמא זה טעמו של הרמב"ם שאסר שם, משום דשיל"מ]. עוד בענין זה ובמסתעף – בנדרים מט. ב"מ נג ומנחות סח:

דף ד

דואין את העליונות כאילו הן פרודות והתחתונות מעלות את העליונות. מבואר ברש"י (וכן בתוספות בזבחים עג. ד"ה והתחתונות ובה"ר"מ) שרק מפני שתרומת תאנים מדרבנן [כן היא שיטת רש"י ותוס']. ומחלוקת הראשונים בדבר. ע' בהרחבה ביוסף דעת בכורות נד], לכן מצרפים את כל מה שבעיגול לבטל. היה מקום לשמוע קצת מדבריהם, מכך שנקטו הסבר זה בפשיטות וללא צורך בראיה כלשהי, ששיעור ביטול תרומה באחד ומאה – מדאורייתא הוא, כי אם מדאורייתא בטל ברוב ורק מדרבנן אינו בטל, ניתן להסביר דין זה אף בתרומה דאורייתא. וכן מורה פשטות לשונם להלן (בע"ב בד"ה אלא) ששיעור זה מן התורה. ואולם אין כן דעת הפוסקים (ע' בר"ן חולין ק; תשובת רשב"א תרצ"ח. וכ"מ ברמב"ם; ראב"ן נג, ועוד – וכפשוטו הסוגיא ביבמות פב. 'והוא שרבו חולין על התרומה' ע"ש). ואף התוס' בכמה מקומות כתבו שמהתורה בטלה התרומה ברוב, ומקרא שדרשו – אסמכתא בעלמא (עתוס' ב"מ נג. גדה מז. וכ"ה בטויו"ד שכג, א). אך יש לציין שבספר אור שמח (מאכלות אסורות טו, טז) רצה לחדש שהוא דין דאורייתא, והאריך בדבר. ויש לדחות ולומר שאע"פ שמדאורייתא בטל ברוב, פשוט להם לראשונים שבאיסור תורה לא היה ר' אליעזר מיקל להחשיב התחתונות בחשבון אחד ממאה. [ואכן בשפת אמת תמה מדוע מצרפים התחתונות, ורצה לומר שמדובר שמערב הכל יחדיו אחר כך, והקלו כאן לערב לכתחילה כיון שמן התורה בטל כבר ברוב]. ואף שבכל עיגול יש 'ספק דרבנן' – אין הולכים בו להקל, מפני שודאי נפלה תרומה ולכן אנו צריכים לתורת ביטול, ורק כשיש ספק אם נפל איסור אומרים סד"ר לקולא (ע' תורת הבית להרשב"א ב, ד דף כג. והביא שם מהרמב"ן שמדובר בעיגולים של אדם אחד ובה לישראל על כולם כאחת, שאל"כ כדן הוא לתלות לקולא שהתרומה נפלה בכך אחר ואין צריך מאה. והרשב"א עצמו נקט שאפילו הם של כמה בני אדם אין תולים להקל במקום שנצרכים לדין ביטול).

'אלא אפרוח וקליפתו גוזמא' כלומר 'קליפתו' גוזמא אבל אפרוח דווקא, כרבי יוחנן ושמואל שאמרו להלן אפרוח שנולד ביום טוב מותר (ספר הישר).

'אושפזכניה דרב אדא בר אהבה הוו ליה הנך ביצים מיום טוב לשבת. אתא לקמיה אמר ליה מאי לאטוויגהו האידינא וניכלינהו למחר? א"ל מאי דעתך רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן...' משמע שלרב אסורות הביצים למחר משום דין 'הכנה', ואף על פי שאותו אדם הניח עירובי תבשילין שהרי בא לצלותן עתה – מוכה מכאן שאין מועיל עירובי תבשילין להתיר איסור הכנה, גם באופן שאין איסור 'הכנה' מדאורייתא, שהרי כתבו הרמב"ן והר"ן שביצה שנולדה, הואיל ומהתורה מותרת בו ביום ורק מדרבנן גזרו אטו יו"ט אחר השבת, אינה אסורה למחרת אלא מדרבנן, כי מדין תורה הלא הכין היום לעצמו ולא למחר (עפ"י קהלות יעקב א. ודין זה מפורש באור זרוע ובספר המכתם).

ואולם יש לומר שהטעם הוא מפני שאין מועיל עירוב לדבר האסור באותו יום, לכך הביצה אסורה למחר, אבל לעשות דבר שמותר היום יתכן שמועיל העירוב ואין לאסרו למחר משום 'הכנה' [בדבר שאין בו איסור הכנה דאורייתא]. ועל כן יש להתיר להתקין עירובי חצרות מיו"ט לשבת ע"י עשיית עירובי תבשילין, כיון שהיום מותר לטלטל בחצר. מאידך עירובי תחומין אין להתיר כיון שיש איסור תחומין ביו"ט, על כן אין מועיל עירובי תבשילין על זה (עפ"י או"ז שמג, ט – מובא בקה"י שם).

‘דרב לא מוקי אמורא עלויה מיומא טבא לחבריה משום שכרות’. פרטי דיני הוראה לשתוי – ע’ במובא ביוסף דעת כריתות יג בסיכומים.

(ע"ב) ‘אמר רבי יוחנן: עצים שנשרו מן הדקל בשבת אסור להסיקן ביום טוב... עצים דלא חזו ליומייהו אי שרי להו למחר אתי למימר ביומייהו נמי שרו ואתמול משום שבת הוא דלא חזו להסקה’. אעפ"י שגם ביומן אינו אסור אלא משום גזרה שמא יעלה ויתלוש, צריך לומר שהכל גזרה אחת היא, דאי לא הא לא קיימא הא.

‘עצים שנשרו מן הדקל לתוך התנור ביום טוב – מרבה עליהם עצים מוכנים ומסיקן’. אף על פי שבשעה שמרבה עליהם עצים ומערבם, עצי המוקצה נדים – אין חוששים לכך שהרי זה כטלטול מן הצד ומותר (עפ"י משנה ברורה תקו סק"י ובשער הציון). וצ"ל שנחשב כטלטול לצורך דבר המותר מאחר ומרבה כדי להדליק בכלל העצים ולא בכדי לטלטל את המוקצה דוקא).

‘הכא מקלא קלי איסורא’ כלומר עיקר הנאת העצים באפיה או בחימום היא לאחר הסקתם ואז האיסור כבר אינו בעין, ולכך לא החמירו חכמים בכגון זה בדבר שיש לו מתירין (עפ"י טור או"ח סוס"י תרעז). וע' בשו"ע הגר"ז תקו בקונטרס אחרון אות ג. ולענין הסקתם לצורך אורה, שנהנה מהאש שהיא בעין – ע' משנ"ב ובאה"ל שם). ובפרי מגדים (יו"ד צט במ"ז סק"ג ד"ה ומדי דברי בו) הקשה הלא מהפך בעצים קודם שריפתם. וצידד לומר שאין להחמיר משום דבר-שיש-לו-מתירין באיסור טלטול אלא באכילה או בשימוש והרי השימוש בעצים אינו אלא לאחר שריפתם. וע"ע ברכת מרדכי ח"א כו, ט.

‘והא רב אסי מבדיל מיומא טבא לחבריה? – רב אסי ספוקי מספקא ליה ועביד הכא לחומרא והכא לחומרא’. מרש"י משמע שהבדיל בברכה. ואם תאמר והלא ספק ברכות הוא? ויש לומר הואיל וידע בעצמו שאינה ברכה לבטלה שהרי ידע בקביעות החדש, לכן אעפ"י שאפשר שחכמים הטילו חק קבוע לנהוג יום טוב שני אפילו כשיודעים בקביעות החדש ואין חובה להבדיל, מכל מקום כיון שידע בעצמו שברכתו ברכה וגם היה מסופק שמא לא הטילו חק קבוע, לכך הבדיל (עפ"י מהר"ם שיף). עדיין צ"ב, הלא מסברא פשוטה נראה שלפי הצד שעשאוהו חכמים כיום אחד ארוך, אסור להבדיל בברכה, וא"כ מה מקום יש להחמיר ולהבדיל. ויש לפרש שהואיל ואף לפי צד זה יש כאן מצות הבדלה דאורייתא [ואינה ברכה לבטלה מדין תורה], שפיר דמי לברך מפני הספק. [ובייחוד שעיקר יום-טוב הוא היום הראשון גם לפי תקנת חכמים]. ואמנם ללא שהיה מסופק נראה שאסור לברך בכגון דא, אף כי אין זו ברכה לבטלה ממש. וע' בפרי מגדים (יא, ג במ"ז, והביאו משנ"ב) לענין חוטי ציצית קצרים שמדאורייתא כשרה, שאם מברך קרוב להיות ברכתו לבטלה. וגם אם אין לו אחרות לא יברך. וע"ע בענין זה במצוין בברכות יא ובפסחים קא. וכתב בשיטה מקובצת שלא היה חותם 'המבדיל בין קדש לחול' אלא 'בין קדש לקדש' או 'בין קדש חמור לקדש קל'. ע"ע חדושי הריטב"א סוכה מו וחדושי הנצי"ב כאן.

‘רב אסי ספוקי מספקא ליה ועביד הכא לחומרא והכא לחומרא’. אף על פי שאיסור ביצה שנולדה אינו אלא מדרבנן [ואפילו לרבה, הלא ביום טוב דעלמא אינו אלא משום גזרה וכו"ל] – יש לומר שספק זה אינו אלא חסרון ידיעה, לכך החמיר בו (עפ"י חדושי רבי יהונתן אייבשיץ מכ"י).

'אמר רבי זירא: כוותיה דרב אסי מסתברא, דהאידינא ידעינן בקביעא דירחא וקא עבדינן תרי יומי'. יש לתמוה מה מועילה בקיאותם והלא תלויים הם ונגררים אחרי בית דין שבארץ ישראל המקדש על פי הראיה, והרי עוד בימי רבא היו מקדשים על פי הראיה (כמבואר בראש השנה כא. ועוד), כל שכן בימי רב אסי ורבי זירא.

ונראה שיש רשות לבני חוצה לארץ, במקומות שהשלוחים לא היו יכולים להגיע אליהם, לקבוע ראשי חדשים ומועדות לארצותם לפי חשבון המולדות [כשם שבזמן הזה שאין בית דין מקדשים על פי ראייה, קובעים החדשים על פי החשבון, שכן נמסר בהלכה למשה מסיני, שבזמן שיש סנהדרין מקדשים על פי הראיה ובזמן שאין שם סנהדרין הרשות לכונן חשבון שתכליתו לכוין את ראשי החדשים עם מולדות הלבנה, ואת שנות החמה עם שנות הלבנה]. ולפי זה סוגיתנו מבוארת, שבזמן הראשונים עדיין לא היה להם חשבון בזה אלא היו מסורים לועד שבארץ ישראל שמקדשים על פי הראיה, אבל אחר כך ישבו בית דין וקדשו את חדשי בני הגולה על פי חשבון שתקנו להם, ומדין תורה אין להם לעשות אלא את היום-טוב שעל פי חשבונם, רק משום אבותיהם שעשו שני ימים, החזיקו במנהג זה על פי תקנת חכמים. [ואולם אם הגיעו שלוחי ארץ ישראל לשם, דינם להיגרר אחר הועד שבארץ] (עפ"י חזון איש קל).

צ"ב לשם מה קבעו החדשים לפי חשבון אם בכל אופן נהגו שני ימים טובים. ושם לצורך שטרות וכד'. ויש להעיר שבתורי"ד כאן נראה מבואר להפך, שהראשונים ודאי היו בקיאים בחשבון יותר ממנו אלא שלא היו רשאים לקדש אלא על פי הראיה כל עוד קיים בית דין הגדול. וצ"ע. וע"ע מנחת חינוך שא. וראה עוד בענין זה במבוא בר"ה כ-כא ובסוכה נד סע"ב.

זאילו בטלו כותים עבדינן חד יומא' – שלכך שנה ופרט התנא באריכות (בראש השנה פרק שני) כיצד היו משיאין משואות – ללמדנו שאם תיבטל הסיבה למניעה, יחזור הדבר לכמו שהיה, להדליק משואות ולעשות יום אחד בכל הגולה. שאם לא כן מאי דהוה הוה ומה צורך לתנא להשמיענו באריכות דבר שאינו מעשי (עפ"י רש"י ש ועוד. וכדוגמת הדיוק שכתבו התוס' להלן ה. ד"ה הא).

כענין הזה מבואר בכמה מקומות בגמרא שאין להעמיד משנה וברייתא על זמן הקדום אלא מסתמא מדובר על זמן הזה – ע' יבמות פא, א ואליבא דריש ליקיש סתם משנה מדברת בתרומה בזמן הזה; כתובות כה. ('קסבר חלב בזה'...!); גטין ד: ('תינה בזמן שביהמ"ק קיים...!'). וע' שבת פ. ('קלקולו זה תקונו' לפרש"י, מבואר שסתם משנתנו דיברה לאחר החורבן). וע' גם בתוס' בכורות לו: ד"ה התרת. וע' עוד: השגת הראב"ד על המאור רפ"ד דפסחים; רשב"א להלן ה. פני יהושע פסחים יד. חזון איש שביעית ג, כא ובסוף זרעים.

זוהיכא דמטו שלוחין עבדינן חד יומא'. כלומר אילו ארע פעם אחת שהשלוחים הגיעו למקום שאינם מגיעים לשם בדרך כלל, הלא יעשו יום אחד מאחר ויצאו מהספק.

ומקשה 'זהשתא דידעינן בקביעא דירחא מאי טעמא עבדינן תרי יומי' – ומאי שנא מבטלו כותים או מהגיעו שלוחים? – ומתריך, לעולם יום טוב שני אינו אלא משום ספק אלא שאנו משאירים מנהג אבותינו בידינו לנהוג כמו שנהגו הם, אבל אינו כיום אחד ארוך (עפ"י מהר"ם שי"ף ועוד).

יש סוברים כיון שלמעשה נוהגים שני ימים הגם שאין לנו ספק בקביעות החדש, הרי שנוקטים להלכה שהוא כיום ארוך ונולדה בזה אסורה בזה. כן הביא הראב"ן מגאוני מגנצא. ואולם אין כן דעת שאר כל הפוסקים.

וגם לפי דעת כל הפוסקים שביצה שנולדה בזה מותרת בזה, אינו דומה לגמרי לזמן שנהגו בו מפני הספק, וכפי שכתב באגרות משה (או"ח ח"ד קו) שבזמן ההוא היה בן חו"ל ההולך לארץ ישראל נוהג יום אחד, שהרי לא נהג שני ימים בחו"ל אלא מפני שהיה מסופק, אבל עתה הוא דין מוחלט להשאיר מנהג אבותינו בידינו, הלכך גם אם בא לארץ עדיין נוהג כמנהג מקומו, שני ימים. וע"ע אבי עזרי יום טוב ו, יא.

ואף על פי שאינו כיום אחד ארוך, אין אנו נוהגים להבדיל בין יום טוב ראשון לשני כפי שנהג רב אסי, יא

שחוששים שמא יבואו על ידי כך לזלזל ביום טוב שני (עפ"י רשב"א, ע"ש ובמאירי). והרא"ה נתן טעם אחר, שאין הבדלה אלא משבת ליום טוב, שזה אסור בכל מלאכה וזה מותר במקצת, אבל שני ימים טובים של גליות שניהם שווים באיסוריהם אלא שזה מדברי תורה וזה מדברי סופרים, הלכך אין שם הבדלה (וע"ע ריטב"א סוכה מו; קובץ שעורים כאן בשם תשובת הר"ש. וע"ע בהרחבה בכללות הענין בספר ברכת מרדכי ח"ב כג).

*

'... ובוה יצא לנו טעם נפלא על הא דקאמר הגמרא הזהרו במנהג אבותיכם, גזירה דילמא אתי לקלקולא – דאם כן קשה גם בחו"ל גם בארץ ישראל יהיה להם דין אחד, דגם בא"י שייך האי טעמא – וצריך לומר משום דכבר נהגו, והוה כמו דלא בטל הטעם ואיכא למימר דצריך בית דין גדול בחכמה ומנין להתירו. וכל זה אינו נראה שיהיה לעיקר הטעם.

אבל מקובלים אנחנו מרבנו הגר"א דאם כי חז"ל פירשו טעמם בכל זאת עוד השאירו טמונים בסתר לבנם טעמים לאלפים גדולים ורמים אבל לא גלו זה לאוון המון בני ישראל. ככה אומר אשר לדברנו יש טעם נפלא, דלפי מה שכתב רמב"ם בפירוש המשנה (בריש סנהדרין) דיהיה בית דין בארץ ישראל טרם ביאת משיח וקיבוץ גליות עיי"ש דבריו הנעימים, וכן מפורש בירושלמי מעשר שני פרק כ"ט רב: זאת אומרת שבנין בית המקדש יהיה קודם מלכות בית דין – אם כן אם יהיה בית דין בארץ ישראל יהיו מוכרחים לקדש על פי הראיה, ואם לא תתראה הלבנה ביום שלשים, אף על פי שעל פי חשבון יהיה ראוי לקבוע בו, בכל זאת יהיה מעובר, ואז יהיו צריכים לעשות בגולה שני ימים, ולכן גזרו גם עכשיו – דוגמה שעשה רבן יוחנן בן זכאי לאסור יום הגף, גזירה שמא יבנה בית המקדש, וזה טעם נכון לעשות בזמן הזה שני ימים טובים של גליות, ובוה יסתם פי המתפרצים בעוה"ר... (מתוך משך חכמה פר' בא יב, ב. וע"ע מנחת חינוך שא).

עוד בדברי הגר"א – ע' במצוין ביוסף דעת ע"ז סוף דף ל.

'... והנה האנשים הקרובים לד' היינו היראים והחרדים לדברי ד' ועובדים את ד' בקדושה ובטהרה ומכינים את עצמם בהכנה דרבה לקדושת החג, הם מרגישים האורות הבהירות תיכף בליל התקדש חג, אך שרידי עם ד' הרחוקים מעבדות ד' ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא, היינו להרגיש בהירות האורות בליל התקדש חג – הוסיפו לנו חז"ל יום אחד, ומאמינים אנחנו כי הקדושה נתעוררת מלעילא ביום השני כמו ביום הראשון, וכמו שדיברנו כמה פעמים על מאמרם ז"ל שהוא משום ספיקא דיומא – היינו למי שלא היה סיפוק בידו לקבל קדושת הארת החג הקדוש ביום אחד מפאת טומאת הנפש חלילה, הוסיפו לנו חז"ל מחסדי הש"י עוד יום אחד כדי שכולם יקבלו עליהם עול מלכות שמים וקדושת החג הקדוש. וזה שאמרו חז"ל הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם – שתזהרו לקבל קדושת החג ביום השני, שהמשיכו והשפיעו לנו האבות הקדושים בקדושתם ובטהרת המוחין, כנודע 'אבא' היא חכמה, כדי שגם אנחנו נוכל להרגיש קדושת החג' (מתוך 'ישמח ישראל' להגדה של פסח עה).

ועוד שם (ח"א לחנוכה, נא): האנשים שהיו בא"י שהיו קרובים לאור פני מלך חיים, היו מרגישים תוקף יקרת קדושת החג ביום הראשון, והרחוקים לא היו מרגישים ולכך הוסיפו חז"ל יום נוסף לאותם אנשים. ואף על פי שאנחנו הבקיאים בקביעת דירחא איננו מרגישים אף לא ביום שני, עכ"פ מנהג אבותינו בידינו, כלומר ע"י המעשה בפועל עם הכנעה אמיתית על שפלותינו, זוכים לנעימות ומתיקות המצוה, וממשיכים בכך את כח האבות (= המחשבה והמוחין) למעשה ידינו.

*

'גוזמא קתני' –

'בענין השקר הקפיד הרב ז"ל (הרה"ק רבי פינחס מקוריץ) מאד אפילו לומר לשון גוזמא. אף דבגמרא איתא 'גוזמא קתני' – תירץ הוא ז"ל על דרך דאיתא בספר הרב דפולנאה בשם הבעש"ט ז"ל מי שנכשל כבר בשקר לא ישקר אפילו לדרך שלום, כדי שיבוא לדרך המיצוע, ע"ש. וכן לענין זה, כי רז"ל היו אנשי אמת והותר להם לדבר בלשון גוזמא, משא"כ אנחנו'.

(אמרי פנחס שער אמת ואמונה טו)

דף ה

זנתקלקלו הלויים בשיר'. ואם תאמר הלא מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר (כדלהלן ו.), ואם כן מדוע לא סמכו על רוב השנים לומר שיר של יום טוב ולהקריב קרבנות המוספין [כשם שלענין יום הכפורים סומכים על רוב השנים שאלול חסר ואין צמים יומים]?

ואפשר לומר, כיון שברוב פעמים היו באים עדים קודם תמיד של בין הערבים ועתה לא באו הרי שיצתה שנה זו מכלל הרוב והורע כח הרוב. לכן אף על פי שהרוקים סומכים לעולם על הרוב ותולים שבאו עדים כדרכם, קודם המנחה, אך במקום הועד כשלא באו עדים עד המנחה, לא סמכו על הרוב (עפ"י מנחת חינוך שא, ב).

ויש מי שכתב, כיון שלא קדשו את החדש כל עוד לא הגיעו העדים, אי אפשר להקריב קרבן מוסף על סמך רוב, כי סוף סוף לא נקבע החדש עדיין (עפ"י שבט הלוי ח"א קכח, ב).

התקינו שלא יהו מקבלים את העדים אלא עד המנחה, ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש'. טעם הדבר שנהגו אותו היום קודש – כדי שלא יזלזלו בו לשנה הבאה, כאשר יבואו העדים קודם המנחה ויהא אותו יום קודש באמת (עפ"י עירובין לט: ורש"י; תוס' פסחים מז. ד"ה נאכל).

זלרב ושמואל קשיא מתניתין – לא קשיא הא לן והא להו'. פירוש, רב ושמואל דיברו לבני בבל, ושם היא קדושה אחת כי לעולם נוהגים שם שני ימים ולא נשתנה כלום מהמנהג הראשון [והוא הדין לארץ ישראל שלא במקום הועד. כן כתב בעל המאור וועד], ודלא כרבה שנקט שתי קדושות הן אף בחו"ל או בא"י שלא במקום הועד (כן מפרש רבנו תם בספר הישר שיד. וכ"פ בחזו"א קלא, ב) בדעת בעה"מ. ולפירוש זה כוונת רבה **'אמינא לך אנא רבן יוחנן בן זכאי ואת אמרת לי רב ושמואל' כלומר אמינא לך דברים של טעם, ובאמת חולק אני על רב ושמואל (חזו"א שם).**

ויש מפרשים שגם רבה מודה שבגולה קדושה אחת הן, ומה שאמר נולדה בזה מותרת בזה, לא שהורה כן לבני מקומו אלא דיבר כלפי ארץ ישראל אחר תקנת ריב"ז [ואפילו שלא במקום הועד. ואע"פ שלעולם נוהגים שם שני ימים כבגולה, מ"מ כיון שכל ארץ ישראל ראויה לבית הועד, לא קבעו חכמים חומרת קדושה אחת בא"י]. לפירוש זה רבה לא חלק על רב ושמואל אלא מיישב דבריו עם דבריהם (כן פירש בחזו"א שם ובסק"ה על פי התוס' בעירובין לט).